

FIGYELŐ

A KISEBBSÉGI MAGYARSÁG SZELLEMI VÉDELME

TIZENÖT ÉVVEL Nagy-Magyarország feldarabolása után hovatovább itt az ideje, hogy hozzáálljunk az elszakított magyarság védelmi rendszerének kiépítéséhez.

Júniusi nagy beszédében, melyet Debrecenben mondott Bethlen István gróf, félreérthetetlenül kijelölte a csonkaországi magyarság kötelességeit az erdélyi, felvidéki, délvidéki elszakított testvérekkel szemben. „Ha a mai nehéz történelmi és sorsdöntő időkben — úgymond — ereje teljes megfeszítésével nem gondoskodik az alföldi magyarság arról, hogy fajtestvéreink kultúrája a határokon túl fenntartható legyen, ez a nemzet nem történelmi nemzet többé, hanem elmerül a körülötte élő virágzó és győztes szomszédok között...” Azoktól a nyugati publicistáktól, akik a magyar revízió kérdésében negatív álláspontot vallanak, valamint a kisanant vezető államférfiaktól Bethlen egyet követel: „tegyék lehetővé, hogy eljuthasson az elszakított magyarsághoz az az áldozatkészség, amelyet a magyar társadalom mindenestre tanúsítani fog”. Kívánsága az, hogy „ne akadályozzák a csonkaországban élő magyarság áldozatkészségét, hanem engedjék, hogy támogassuk Erdélyben, a Felvidéken és a Délvidéken magyar testvéreinket!...

Az elszakított magyarság kulturális léte: egyházai, iskolái, könyvei, hírlapjai; színháza és képzőművészete; magas tudományossága.

Külön elhatárolt terület ez, melynek rendszeres ápolása és művelése erre hivatott szervek egész, körültekintő munkásságát, hivatott humanisták és szervezők teljes energiáját fogná lekötöni.

A háborúelőtti idők német művelődési törekvéseinek egy eszméjét kell kisajátítanunk és a magunk használatára alkalmaznunk: meg kell teremteni az egykori Allgemeiner Deutscher Schulverein mintájára (mely 1910 táján a Verein für das Deutschtum im Auslande nevet vette fel) azt a nagy magyar szervezetet, mely egyfelől megmozgatja a csonkaország társadalmának áldozatkészségét az elszakított magyarok szellemi istápolása érdekében, másfelől hármastagotban felkarolja a felvidéki, erdélyi és délvidéki magyar művelődési munkát és elmélyedve annak legkisebb részleteibe, elviszi a magyarság egyetemes erejéből táplálkozó segítséget minden megtámadott pontra.¹

Nagy cél ez, a legszentebb cél, melynek megvalósítása érdekében bizonyára félre lehet és szabad tenni ideig-óráig a politikai szempontokat, fel lehet függeszteni a vágyakat, érzelmeket és illúziókat. Az elsőrendű

¹ Itt lesz helyes megemlítenünk, hogy a „külföldi németiség” összes művelődési problémáinak tudományos művelésére a németek a háború óta egy újabb szervezetet létesítettek. Az „Akademie zur wissenschaftlichen Erforschung und zur Pflege des Deutschtums” ez, röviden Deutsche Akademie, München székhellyel; ugyanilyen nagy intézetek vannak Stuttgartban és Marburgban.

realizmus munkájára vállalkoznék ez az új magyar művelődési egyesület és abban a mértékben, ahogy áldozatokat hoz a külföldi államok hatalmával szemben, ugyanabban a mértékben követelheti a magyarság emberi, mert a lelkekben gyökerező jogainak tiszteletét és érvényesülését.

Ne áltassuk magunkat hiú reményekkel: ez a politikamentes, tisztán kulturális munka is szörnyen küzdelmes lesz és rendkívüli anyagi és szervezeti akadályokba fog ütközni. Egyházak és iskolák, színházak és könyvtárak segítése, szabadegyetemek és népi műveltségterjesztő előadások szervezése — mindez példátlan önzetlenséget, lemondást, önfeláldozást kíván. Mind e munkának azonban megvannak a tizenöt esztendő alatt lassan megvetett alapjai: nem a kezdet kezdetén kell megindulni, hanem csak folytatni kell és összefoglalni, tervszerűvé és tudatossá tenni, ami sporadikus volt és gyakran a semmibe veszett. Az elszakított magyarságnak vannak folyóiratai, hírlapjai és könyvkiadása; vannak megmaradt iskolái és szintársulatai. Mindez azonban inkább elhalófélben van, mint erősödőben, és az új társulásra vár a nagy feladat, hogy ebbe, az egyetlen szervezetben átölelt művelődési munkába a mozgalom erejét és lelkesedését, a haladás és fejlődés büszke Öntudatát vigye belé.

A CSONKAORSZÁG ÉS AZ UTÓDÁLLAMOK magyarsága közt elszakított szellemi és nyelvi kapcsolat megteremtése: ez az első halaszthatatlan feladat és ennek a feladatnak két lényeges pontja van: a politikamentes magyar könyvnek és a magyar sajtónak szabad átjárása a trianoni határokon. Ezek azok a feladatok, melyeknek megvalósítása érdekében mindeddig nem sikerült elhatározó lépést tenni, mert minden ezirányú törekvés menthetlenül megtört az utódállamok nyílt ellenállásán, vagy néma, de annál szívósabb passzivitásán. Az elképzelt magyar szervezet munkája tehát e két ponton fog megkezdődni.

Más helyen¹ néhány hónappal ezelőtt már felvettem azt a gondolatot, hogy a magyar könyv exportját a külföldi államok felé ama külkereskedelmi tárgyalások anyagába kell beiktatni, melyeket Romániával, Csehországgal és Jugoszláviával időről-időre megújulóan folytatunk. Bár abban a meggyőződésben élünk, hogy az igazság érvei és az igazságból táplálkozó érzelmek örökéletűek és hatalmi eszközökkel el nem nyomhatók és a vámsorompók nem szabhatnak nekik határt, tudomásul kell vennünk, hogy birtokát mindenki olyan eszközökkel védi meg, aminőket e védelemre helyeseknek ítéel. Ha tehát az utódállamok fenntartják maguknak a kifejezetten politikai művek cenzúrájának jogát, ez sajnálatos ellentétben áll ugyan államaik liberális-demokratikus conceptusával — mellyel pedig a nyugati nagyhatalmak társaságában fennen büszkélkednek —, kétségkívül ellentétes a szellemi élet nemzetközi szabadságával is, de bírálatunkat fenntartva, tudomásul kell vennünk; a magyarságra itt nem várhat más feladat, mint biztosítani mindazon művek szabad belépését a határokon túl, amelyek ellen a cenzúra kifogást nem emelt.

A legelső feladat tehát a magyar könyv exportja körül, hogy egyfelől világosan lássuk magunk előtt azon mechanizmust, melybe a magyar könyvnek bele kell kerülnie, mielőtt Erdélybe, a Felvidékre és a Bánátba eljut; másfelől azonban a szabaddá vált könyvek útját kell biztonságossá tennünk, más szóval el kell érnünk, hogy a cenzúrán átesett magyar könyv ugyanolyan áruvá váljék, mint pl. a magyar gépipari vagy agrártermék, mely államközi kereskedelmi szerződések anyaga, melynek szállítása, határ-

¹ Budapesti Hírlap, 1934 június 7: „Szellemi megegyezés a kisantant államaival.“

átlépése, kereskedelmi forgalma és fizetése szabályszerűen biztosítva van. A politikamentes és a cenzúrán átengedett könyv ezzel a magyar ipari termelés közönséges árucikkévé válik, melynek útja szabad kifelé, aminthogy mi bebocsátjuk magunkhoz a kőolajat Romániából és az épületfát Csehszlovákiából.

Amilyen egyszerű, világos és megtámadhatatlan az a gondolatmenet, amelyet itt vázoltunk, — szinte pironkodva ír le az ember ilyen közhelyeket — annyira elengedhetetlen feltétele az elszakított magyarság szellemi védelmének, hogy hozzá a komoly és értékes magyar könyv akadálytalanul eljusson. Szvatkó Pál e folyóirat lapjain¹ kitűnően kimutatta, hogy az elszakított magyarság magasrendű irodalom nélkül elparlagiasodik — az erdélyi kevésbé, mert virágzó autochton szépirodalma és némi tudományos irodalma is van, a felvidéki inkább, mert a magyar székesfővároshoz való közelsége, egy felvidéki kultúrcentrum hiánya, mindig a budapesti szellemi élettől tette függővé. Az állami és nemzeti létéből kivetett magyarság népi mivoltában csak akkor fog fennmaradhatni, ha a magyar kulturális élet folytonosságának tudata valóság lesz számára. Minden iskolázott kisebbségi magyar-nak látnia kell, hogy a csonkaországi magyarság miként munkálkodik tudományában és szépirodalmában, miként műveli erkölcsi egyéniségét, nyelvi értékeit. Mihelyt a magyar könyv eltűnik az utódállamok magyarságának könyvespolcáról, a népi műveltség és nyelv távoli és részben megragadhatatlan képletekké válnak. Klasszikusainknak és moderm íróinknak olcsó és tetszetős kiadásokban ott kell lenniük utódállami véreink kezében: legalább olyan elengedhetetlen feltétele ez nemzeti életünknek, mint aminő fontosnak tartjuk gazdasági érintkezésünket Prágával és Bukaresttel. Ha gyökeret ver a meggyőződés, — és gondoskodni kell róla, hogy gyökeret verjen — hogy Magyarországgal nincs mód gazdasági megegyezésre más-ként, mint a politikátlan szándékú magyar könyv tisztességes exportja útján, — célt fogunk érni.

Addig is, míg az itt előljáróban vázolt magyar művelődési egyesület létrejön, külön szervezetnek kell kezébe vennie a magyar könyvexport sorsát. Olyan testületeink, aminő a Magyar Tudományos Akadémia, tovább fogják szorgalmazni és remélhetőleg teljes erkölcsi sikerrel, a nemzetközi fórumok előtt könyveink szabad forgalmának elvi jelentőségű kérdéseit. De emellett talpra kell állítani egy agilis szervezetet kiadókból, írókból, könyvnyomdák-ból, amely államnál és társadalomban szüntelenül napirenden tartsa ezt a mindennél élőbb problémát. A Magyar Könyvbizottság, vagy hívjuk akárhogy, mindnyájunk élő lelkiismeretévé fog válni és nem fogja munkáját mindaddig befejezni, míg ki nem alakítja a magyar könyvexport gyakorlati pragmatikáját.

DE ÉPPOLY FONTOS, mint a könyvkérdés megoldása, a csonkaország sajtókapcsolata az utódállamok magyarságával. Mi e téren a helyzet? Tizenöt év alatt nem sikerült Magyarországnak elérnie, hogy a hírlapok szabadon járjanak át a trianoni határokon. Megesett, hogy egyik vagy másik lappal kivételt tettek, aszerint, ahogy a prágai, bukaresti vagy belgrádi külügy-minisztériumok sajtóirodája kedvezőbben vagy kedvezőtlenül ítélkezett egy-egy magyar sajtóorgánium általános tendenciái felől, de végül is csak olyan lap esett át a szitán, amely a magyar nemzeti eszmélet teljességgel feladta s ilyen lap tudunkkal huzamosabb ideig nem akadt. A sajtókérdés tehát megoldhatatlannak látszott és látszik mindmáig. A csonkahazai magyar gondolkodás alfája: a békeszerződések területi revíziója; nincsen magyar

¹ Magyar Szemle, 1934 május, 79: „A szlovenszkói magyar középosztály.“

napilap, mely a magyar patriotizmussal, mint elemi tényezővel szembe-
szegülhetne, tehát nincs magyar lap, — egy-két színpadi és strandmagazin-
ról nem szólva, melyeknek „kultúrunkája“ inkább negatív előjelű — ame-
lyet az utódállamok magyarsága másként, mint kézipoggyászban egyszer-
egyszer átcsempészve olvashatna. Világos, hogy itt sürgős segítségre van
szükség, mert hárommillió magyart a csonkahaza hírei és mondanivalói
nélkül hagyni nemzeti öngyilkosság; világos az is, hogy a megoldás a sajtó-
orgánumok új típusának megteremtésében rejlik. Itt a segítségünkre jön
egy kiváló és lelkes erdélyi magyarnak velünk közölt tapasztalata, amely
körülbelül így szól:

„A magyar napisajtót nem olvashatjuk, a mozgalmasan szerkesztett és
eléggé érdekes budapesti napilapokról való lemondás keserű. De meglepő
egy tapasztalatunk. Ha időről-időre valamely véletlen folytán kezünkbe
akad, esetleg néhány napon át folyamatosan, egy-egy pesti újság, csodálatos,
hogy a mohón olvasott hírek mily távolról jönnek felénk. A kis-magyarság
országos politikájának másodrendű eseményei, a székesfővárosi politika,
egyesületi és mozgalmi hírek többé-kevésbé érdektelenek lettek számunkra,
mert nem tudjuk már, hogy voltaképpen miről és kikről van szó. Panamák,
botrányok és személyi támadások csak mélységes csalódást keltenek bennünk.
A tragikus sorsban, amely osztályrészünké vált, a hírlapok ékelődő és
könnyű hangja diszsonanciát jelent. Röviden: a kis Magyarország napi-
sajtója úgy, ahogy mi olvassuk, számunkra idegenné válik..

A megoldás útja, mint mondtuk, új laptípus megteremtése az egye-
temes magyarság számára.

E laptípus lassan ki fog érlelődni azokból a tapasztalatokból, amelyeket
a ma elszakított területen meglévő hírlapok, hetilapok és folyóiratok szol-
gáltatnak. Jellegével és tartalmával ma még nem foglalkozunk, egy későbbi
cikk feladata ez. De azzal, hogy az egyetemes magyarsághoz fog szólni:
a csonkaországhoz éppúgy, mint az elszakított területekhez, sőt a tenge-
rentúli magyarsághoz is, már konceptusában ki fog emelkedni a kis
próbálkozások köréből és hatalmas nemzeti kezdeménnyé válik.

A legjobb fog csak győzni, minthogy csak a legjobbnak van joga a teljes
győzelemre. A magyarság legjelesebb elméinek, legkiválóbb tudósainak
össze kell fognia, hogy példás külső kiállításban, olcsó áron, tízezerszám
legyen eladható a kisebbségi magyarság körében ez az új orgánus.
Sikere nem maradhat el. Tartózkodó hangjával és választékos tartalmával
tiszteletet fog magának szerezni az uralmon lévő kisantant-nemzeteknél is
és a hatóságok nem fognak ellene szót emelni; élő és forró kapcsolatot fog
teremteni egyfelől az „Alföld“ — mint Bethlen gróf mondta Debrecenben
— és Erdély, a Felvidék és a Bánát között; de össze fogja kapcsolni az utód-
államok magyar kisebbségeit egymással is. A híreknek, tanulságoknak, véle-
ményeknek hasznos körforgása fog megindulni, melyre oly nagy szükségünk
van s melyről hovatovább le nem mondhatunk.

BALOGH JÓZSEF

ANGLIA 1934-BEN

EGY ANGOL ÍRÓ KÖNYVE HÁROM ANGLIÁRÓL

MIKOR MEGHALLOTTAM, hogy J. B. Priestley, a regényíró útirajzot írt „English Journey“ cím alatt a mai Angliáról, azonnal megvásároltam a négyszázoldalas könyvet. Olyan türelmetlen és ideges voltam, mintha az angol író történetesen nem Angliának, hanem Magyarországnak szentelt volna négyszázoldalas könyvet. Nem tudom Priestley olvasói és bámulói hogy vannak vele, de egyszerre éreztem, hogy ezt a könyvet minél gyorsabban el kell olvasnom. Hat esztendeje, mióta Angliában élek, folyton keresem-kutatom azt a könyvet, amelyben végre egy angol író ír népszerű stílusban a mai Angliáról és megmutatja a sziget igazi képét. Ilyen könyv eddig még nem akadt. Renier, a Londonban letelepedett hollandi író írt egy szellemes és mélyenzántó könyvet „Emberek-e az angolok?“ cím alatt. Cohen-Portheim, a tavalyelőtt elhunyt németül és angolul egyformán író osztrák zsrnaliszta megírta „Anglia, az Ismeretlen Sziget“-et, és külföldi és angol írók (köztük André Siegfried) itt-ott írtak Anglia válságáról, gazdasági problémáiról, társadalmi berendezéséről könyveket, amelyeket kisebb-nagyobb csalódással félretettem. Egy sem volt az igazi.

Az angol kritikusok állítása szerint az olvasóközönség óriási többsége nem tudja, mit akar és csak arra szorítkozik, hogy elfogadja vagy félredobja a szállított árut. Ilyenmódon úgy látszik a közönségnek azon csekély hányadához tartozom, aki tudatában van annak, hogy mit vár az írótól. Ezt röviden összefoglalva, olyan könyvet vártam, amelyben egy a hazáját ismerő író végre Anglia mai képéről beszél és Összehasonlítást tesz a régi és az 1934-es év Angliája között. Olyan könyvet, amelynek a szerzője ért az átértékeléshez és jószemű megfigyelő, aki röviden, népszerűen, de nem pletykázva és anekdotikusan beszél és inkább valamennyire az elvont dolgokra szorítkozik, a gondolkozás és a világnézet kérdéseire, mint a közgazdasági problémákra, hiszen ezekre nézve annyi kitűnő forrásmunka áll rendelkezésünkre.

Ezért siettem Priestley könyvét megvenni. Előre éreztem, hogy ez a melegszívű, hazáját ismerő és szerető angol ember bizonyára útikalauz lesz.

James B. Priestleyt Dickens örökösének tartják az angol irodalomban. Igazi angol ember: a gyáripari Yorkshireből származik. Mint író nem él elefántcsonttoronyban, sokkal jobban érdekli maga az élet, erős színeivel és hangos zajával, amelyet az irodalom igazi anyagának tart. Nem stilizta, Dickens sem volt az és hasonlóképpen nem is túlságosan kulturált. Regényeinek hősei éppen úgy, mint Dickenséinek, jó emberek és rossz emberek, de nagyon ritkán gentleman-ek. Az angolon kívül más nyelven nem tud, ennél fogva a külföldi irodalomból is keveset ismer. Ami talán jól is van így. Priestley tele van eredetiséggel és földijeire jellemző nehézkes erővel. Ez az erő és vitalitás azonban nem „földszagú“ és „misztikus“, mint az oroszoké, hősei közt nincsenek félkegyelműek, gyógyíthatatlan iszákosok és borotvátalan bátyuskák, hanem pirosarcú és realista, tudóveszes és álmodozó angolok. Alakjai a „fekete Anglia“ figurái, az angol Midland kohói, nehézipari gyárai között élő emberek, akik sört isznak, életük foszórakozása a futballmeccs, csúf házakban laknak, sokszor nyomorban élnek, de ennek dacára nem hatnak nyomasztólag az olvasóra. Éppen ebben van Priestley írásainak varázsa. Realista, de nem túlzó realista, aki mindig megtalálja az egyensúlyt, éppen úgy, ahogy Dickens is megtalálta. Mosolyogva ír s talán egy kicsit idealista is, és szentimentális. Mindkettő az egészséges, jól kiegyensúlyozott lélekből származik.

Sokan szídják Priestleyt, különösen a kis angol irodalmi klikkek, akik még mindig Piouston rágódnak és a stílust tekintik az irodalom legelső problémájának. Ezek lefitymálják gyakran göröngyös stílusát és egy kicsit elsápadnak, amikor könyvein megjelenik a sárga szalag, hogy elfogyott az ötödik, hatodik, tizedik kiadás.

Priestleynél jobb vezetőt erre az útra el sem lehet képzelni. Nem válogat, nem megy a pikareszk, „az érdekes“ után. Mindent érdekessé tud tenni a tollával. Ebben az útinaplóban pedig úgyszólván azt írta le, amit akart. A regényírónak folyton harcolni kell önmagával, vigyázni arra, nehogy a valóságábrázolás szétrepessze az írásmű kereteit. Az élet sokkal fantasztikusabb, összetettebb és valószínűtlenebb, semhogy a maga teljes egészében lehetne az irodalom tárgya.

Az „Angol Út“-ban három Angliáról van szó: a régi gótikus Angliáról, amely napjainkban már csak jólkonzervált maradvány: székesegyházak, oxfordi kollégiumok, régi udvarházak, várfalak, főleg idegenforgalmi jelentőséggel bíró dolgok. Ez az Anglia alig érdekli Priestleyt. Könyvében inkább más két Angliával: a tizenkilencedik századbeli és a háború utáni Angliával foglalkozik.

Lássuk mit ír a tizenkilencedik század Angliájáról, amely gondolkodásunkban úgy szerepel, mint „Anglia gazdasági hatalmának megalapozása“.

„Zöld és kellemes országot talált a XIX. század Angliában“ írja „és piszkos téglák vadonát hagyta hátra. Befektetette a szántóföldeket, megmérgezte a folyókat, kiszorította a földet és piszkot és csúfságot hintett el kövér keze. Az ember nem csinálhat rántottát anélkül, hogy el ne törje a tojást és nem árulhatja szénét, nem készíthet vas- és pamutárukat, anélkül, hogy valami piszkot hátra ne maradjon. De valahogy úgy tetszik nekem, hogy ez a XIX. századbeli Anglia kevés rántottát produkált a sok hátrahagyott tojásbélyhez arányítva“.

„... Minél többet gondolkozom Anglia gazdasági fölényének ezen a korszakán, annál jobban kialakul bennem az a vélemény, hogy ez a korszak óriási gaztetthez hasonlít. A kereskedelmi nagyság egyik oldalán karikászemű, kiéhezett gyermekeket látunk, amint a gyárak gépei között botorkálnak, a másik oldalon pedig a tengerentúli üzletembereket, amint rossz pálinkával itatják a bennszülötteket.“

Aztán az író felül egy villamosra, amely Birmingham egy ipari külvárosába visz:

„Amit láttam, talán nem is Birmingham volt, hanem a mi városi és ipari civilizációnk. Iszonyatos volt. A csúfságnak, a szennynek és az egészségtelen közönségességnek (a korhadt, vérszegény közönségességnek) hosszú mérföldjei. Gyűlöltem a boltok hosszú sorait, utálatos élelmiszereikkel, tyúkszemtapaszaikkal, löversenytipjeikkel, ragados, olcsó bútorokkal, rosszminőségű, rikító ruhaneműikkel, légyköpött cukrászsüteményeikkel, végeladásaikkal, hazugságaikkal, nyomasztó voltukkal és csúfságukkal“.

Aztán meglátogat egy puritán, protestáns templomot, amely gyermekora óta nem változott Angliában:

„A ‚deacon‘-ok (a gyülekezetnek azon tagjai, akik tányérral körüljárnak Istentisztelet után és pénzt gyűjtenek a hívőktől) ugyanazok a figurák voltak, mint gyermekkoromban. Pénztárosok és rőföskereskedők. Hegyes szakállt hordtak, aranykeretű cvikkert és zsakettet. Rettentő tekintélygerjesztők voltak. Már a járásuk, amivel a tálat körülhordozták, elég volt ahhoz, hogy megsemmisítse az eredendő bünt.“

Az angol vasárnap sem kerüli ki figyelmét, amely különösen a puritán Midland városaiban nyomasztó intézmény. Színház, szórakozóhely, tánc, sportesemény nincs. Csak a templom van nyitva és délután a korcsmák.

Nyíltan megmondja, hogy ezek az intézkedések képmutató, álszent, idejétmúlt gondolkozás szüleményei.

Körülbelül ezekben az idézetekben foglalhatók össze a viktoriánus Angliáról mondott véleményei, ami számunkra annál inkább érdekes, mert a gótikus történelmi Angliát csak fényképeztük és látogattuk, de ha Angliáról esett szó, az majdnem mindig a tizenkilencedik századbeli Angliát jelentette. Ezt az általunk bámult és tisztelt vagy irigyelt Angliát a szerző élesen kritizálja. Nem szocialista, de mégis elítéli azt a kapzsi, szűklátókörű társadalmi osztályt, amelyet az Ipari Forradalom hozott létre: az angol kapitalistákat. Ez a vélemény azonban nem elvakult, az író hibáztatja őket, de elismeri, hogy szolidak, megbízhatók, komolyak voltak és egész emberek.

Az utat a Southampton! kikötőnél kezdi s onnan megy először keletre Bristolba, majd a festői gloucesteri grófságba, amely a tizennyolcadik század rurális Angliájának úgyszólván egyetlen maradványa. Innen aztán a legszomorúbb „fekete Anglia” felé veszi útját. Coventry, Birmingham, Leicester és Nottingham az útirány. Ezekben a midlandi városokban és Észak-Angliában játszódtott annakidején le az Ipari Forradalom és innen származott a nagy viktoriánus angol örökség. Ez tette pénzügyi hatalommá a londoni Cityt. Most kihűlt, füsttelen kémények, rombadőlt gyárak merednek a látogató elé és utcáikon hosszú sorokban vonulnak végig a munkanélküliek, akik az állam jóvoltából segélyt élveznek. A kép még sötétebb lesz, amikor északra a lancasteri grófságban, Liverpool és Manchester környékén folytatja az utat, ahol annak az idealistának, aki pamutárut akar gyártani, ingyen bocsátanak gyárat rendelkezésére, ha megígéri, hogy munkaalkalmat teremt. Itt már hat éve nincs munka. Az angol munkanélküliség sűrűségét ábrázoló térképeken ezek a részek a legfeketebbek. Régi százados cégek mennek tönkre. Nem annyira a gazdasági krízis sújtja ezt a vidéket, mint a japán verseny, az indiai bojkott és az a körülmény, hogy a gyapjú és a műselyem az egész világon lassan kiszorítja a pamutárut.

Aztán a yorki grófság jön sorra. Ez a könyv leghosszabb fejezete, ami érthető is, mert hiszen az író innen származik és a világnak ezt a sarkát ismeri és szereti legjobban. Leírásai tele vannak a múlt átértékelésével. Itt cseng ki legjobban a könyv egyik vezérmotívuma: a lassú, vélemküli angol forradalom, amely a XIX. század forradalmához hasonlóan lassan átalakítja a Szigetországot.

Yorkshireből megy Newcastle és Durham vidékére, ahol a legjobb angol szenet bányásszák. Most csupa kialudt kohó, összetört emberek, akik életük javát a föld alatt élték le és a munkanélküli segélyen tengődik az egész családjuk.

Ionén a szerző a keleti Anglia két grófságán, Lincolnon és Norfolkon keresztül visszatér Londonba. Ezek inkább földművesvidékek lévén, a gazdasági helyzet itt nem annyira riasztó és reménytelen, mint fenn északon a rombadőlt gyárkémények tövében.

A könyv vége egy nagyszerű összefoglalás — „summing up”, — amely főleg a harmadik, a mai Angliára vonatkozik. Ez az Anglia, bár legjobban érdekelne bennünket a három közül, talán legkevésbé ismeretes a magyar olvasó előtt. Inkább csak kurta újságcikkek, felületes elmélkedések számolnak be róla a magyar sajtóban. Érdeklődési körünk a háború óta okvetlenül szélesedett, de ezzel sekélyebbé is vált és gondolkozásunkat inkább szomorú, közvetlenebb napiproblémák foglalják le.

Ennek a harmadik Angliának alakjaival Priestley hadilábon áll. Ez az Anglia szerinte elfelejtette azokat a tradíciókat, amelyek az országot naggyá tették. Ez az Anglia azoknak az időknek a jelét mutatja, amelyek őt sem kímélték meg. Ez a demokratizált, standardizált Anglia nincs ínyére. Azt

vallja, hogy a piszkos öreg gyárakban sokkal keményebb, szolidabb, erősebb karakterű emberek dolgoztak, mint azokban a modern üzemekben, amelyek Londontól nyugatra a szivárvány minden színében pompáznak, nagy üveg-»ablakaik vannak és csillognak a krómiumtól.

„Nem tehetek róla, ha azt érzem“, mondja „hogy ebből az Angliából hiányzik a jellem, ambíció, életkedv, ízlés, vélemény, zamat, ironia, tetterő, eredetiség és ezek súlyos gyengeségek. Egyhangú, de könnyű munka és az olcsó luxuscikkek és szórakozások liberális fejadagja igen könnyen olyan embercsoporttá változtathatja őket, amelynek tagjai minden ambíció és minden gondolkozásra és tetterre való vágy nélkül tökéletes alanyaivá válnak egy vaskezügyeduralomnak.“

A könyv vége üzenet az olvasónak. A szerző a hazafiságról beszél. Nem is beszél, kiabál. „Mi angolok nemcsak azt tettük, hogy végszámra gyártottuk a kalikót és ezerszámra a gépeket. Ha boltosok vagyunk is, mi-csoda bolt ez az Anglia! A kirakatban ott van Shakespeare és az angol zsenik százai. Tántorgunk örökségünk súlyos terhe alatt. De inkább égessünk el minden könyvet, bontsuk le a székesegyházakat és építsünk helyükbe gyárakat, mintsem hogy elhidegüljünk a múlt nagysága iránt és elfelejtsük az angol szellemet. Évszázadokon keresztül vezettük a világot. Vezessük továbbra is. Ez a feladat veszélyes, talán bele is pusztulhatunk, de inkább pusztuljunk bele, mintsem hogy zsugorian és mint az állatok éljük le életünket.“

Ez talán kissé szónokias, de erre szükség van. Priestley felismerte az íróra váró nagy feladatot, hogy a művészet közegein keresztül tanítson, fel-emeljen, lelkesítsen, kijelölje a jövő feladatait. Priestleyt eddig is Dickens örökösének tartották. Ezt az állítást mostanáig kételkedve fogadtam, mert lelki beállítottságától, helyenkénti megjegyzéseitől, és érzelmességétől eltekintve kevés hasonlatosságot fedeztem fel a két író között, most azonban magam is csatlakozom e véleményhez,

Charles Dickens a tizenkilencedik század első felében prédikált és milyen sikerrel! Könyvei nyomán sorra revízió alá került az angol börtönügy, az adóstörvény, az iskola, a bírászkodás, a lelencek ügye és a jótékonyági intézmények. James B. Priestley a huszadik század első felében ugyanezt teszi. Felhívja a közönség figyelmét Anglia legsúlyosabb problémáira és nagyjából megmutatja a kivezető utat is. Az angol embert felrázza ez a könyv. „Valamit kell csinálni“ mondja az olvasó, de ez a probléma nem marad az angol ember magánügye.

HEGEDŰS ÁDÁM

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A július 25-i bécsi események — Az olasz akció — Magyarország helyzete — A Schuschnigg kormány — A szegedi és firenzei látogatás — Hindenburg halála és utóda

A VILÁG POLITIKAI HELYZETE a jelek szerint távolabb áll a nyugalmi ponttól, mint bármikor 15 év óta. A nyugtalanságot okozó események újabb sorozatát a Röh-m-puccs véres leverése indította meg, amelynek azonban a belső nyugalmat sikerült helyreállítania Németországban. Az Ausztriába való beavatkozás számos követelójének sommás kivégzése után joggal lehetett volna arra következtetni, hogy a feszültség a német-osztrák viszonylatban is enyhülni fog. Hiszen a Mussolini—Hitler-féle velencei találkozó, ha nem hozott is világos megegyezést, legalább is annak

a kívánatos voltát bizonyította, hogy a két államférfi és a két ország közeledjék, azt a benyomást kelthette, mintha német részről kerülni akarnának minden súrlódást. A német-olasz súrlódások fő-, sőt egyetlen oka pedig Ausztria, a német Anschluss-politika. Azonban minden másképpen történt.

Nem könnyű dolog a kortársnak, de még nehezebb lesz a historikusnak valaha is a július 25-i bécsi események pragmatikus történetét megállapítani. Megkíséreljük, anélkül, hogy teljességre tarthatnánk számot, vagy azt hinnők, hogy minden részlet, vagy minden ok és indok világosan áll előttünk. A tények, ahogy az események egymásutánjából és az időközben lefolytatott vizsgálatokból meg lehet állapítani, a következők: a Dollfuss-kormány szerdán, július 25-én délelőtt a Bundeskanzleramt ballhausplatzi palotájában minisztertanácsra ült össze. Főként nyilván a Dollfussnak ama hét végére tervezett riccionei utazását előkészítő megbeszélésre. A minisztertanács javában tartott, amikor, kb. 10 perccel 12 előtt, Fey miniszter azt a híradást kapta, hogy a neubau negyedben egy tornateremben gyanús gyülekezés folyik s a terem előtt teherautók állnak. A kancellár az első hír vételére a minisztertanácsot feloszlatta és a két biztonsági miniszter, Fey őrnagy és Rarwinsky államtitkár kivételével elküldte őket a kancelláriából. Meg lehet állapítani, hogy ez volt az egyetlen bölcs intézkedés, sőt egyáltalában az egyetlen intézkedés, amit a készülő veszéllyel szemben a kormány elrendelt. A kancellár ezután a két visszatartott miniszterrel tovább tanácskozott a megteendő intézkedésekről. A nap történetének egyik máig fel nem derített pontja éppen az, miért tartott ez a tanácskozás több mint egy óra hosszát, anélkül hogy bármily intézkedés történt volna, anélkül hogy a ballhausplatzi épület kapuját becsukták volna. Elég az hozzá, hogy az egyidejűleg az osztrák rádió, a Rawag épületében az ott párhuzamos puccsot rendező lázadók — két ember élete árán — bejelentették, hogy a Dollfuss-kormány lemondott és helyébe Rintelen akkori római osztrák követ kormánya lépett. Körülbelül ez időpontban 144 Heimwehr-, Bundesheer- és rendőregyenruhába öltözött suhanc — két tiszti egyenruhás vezetővel teherautókon a Bundeskanzleramt épületébe érkezett, a nyitott kapun behatolt, az ott levő csekély számú rendőrszemélyzetet lefegyverezte, a kancellária hivatalnokszemélyzetét a kancellárral, Fey miniszterrel és Rarwinsky államtitkárral elfogta, magát a kancellárt pedig éppen az említett egyik tiszti álegyenruhás vezető két revolverlövessel megsebesítette. A világtörténelem kevés olyan gyáva kegyetlenséggel és barbár brutalitással végrehajtott orgyilkosságot ismer, mint amilyenek a kistermetű, rokonszenves egyéniségű és ritka erkölcsi bátorságú Dollfuss Engelbert áldozatul esett. A kancellárt, ápolás nélkül, a szó legszorosabb értelmében el hagyták vérezni; nemcsak ápolás nélkül, hanem — ami katolikus ember számára, mint amily hívően vallásos Dollfuss volt, még százszoros szenvedést jelentett — anélkül hogy papot engedtek volna hozzá, aki egyházának törvényei szerint előkészíthette volna az utolsó útra.

Egy másik titokzatos körülmény, amelyet nehéz lesz históriáikig felfedni, de amely felderítésre vár, az, vajjon hogyan magyarázható meg, hogy ez az önmagában jól előkészített és majdnem teljes sikerű puccs nem hozta meg a puccsistáknak a teljes politikai sikert. Részben azért, mert a főváros lakossága a legtökéletesebb passzivitással figyelte az eseményeket: sem pro, sem contra nem vett részt benne; másrészt a haderő és a rendőrség a maguk egészében hívek maradtak esküjükhöz és minden tétovázás nélkül rendelkezésére állottak a kormánynak. Eltekintve attól, hogy a vidéken, különösen Rarintiában és Stájerország egyes vidékein a nemzeti szocialisták a szó szoros értelmében harcot folytattak a fegyveres erővel, az események azt az elterjedt felfogást, hogy Ausztria lakosságának 70%-je náci és csak a

jelre vár, hogy a rezsimet felborítsa, teljesen megcáfolták. Röviddel a ballplatzi támadás után a kancellári palotán kívül maradt kormánytagok rendeltére gépfegyverrel és gáztámadásra felszerelt csapatok vették körül a palotát, rohamra készen. Hogy rohamra mégsem került sor, annak oka az volt, hogy a bekerített lázadók Fey miniszter útján, aki a palota erkélyén két fegyveres náci kíséretében megjelent, tárgyalást kezdték, szabad elvonulást követelve. Ezek a tárgyalások, amelyekbe később, az esti órákban, a kancellári palotából, magától Feytől hozzá érkezett felszólításra, Rieth német követ is bekapcsolódott, 7 óra tájban megegyezésre vezettek a lázadók és a csonka kormány között. Ennek a kormánynak az élére a Wörthi-tó mellett tartózkodó Miklas elnök időközben ideiglenesen Schuschnigg közoktatásügyi minisztert nevezte ki. Az elnök bátor és önérzetes elhatározásának, amellyel a lázadóknak Fey által közvetített kívánságát, hogy Rintelent nevezze ki kancellárnak, amely esetben szabad elmenetelt biztosítanak az elfogottaknak, visszautasította, köszönhető valószínűleg, hogy Ausztria a július 25-i eseményeknek még súlyosabb katasztrofális következményeitől megmenekült. A megegyezés szabad elmenetelt biztosított a lázadóknak a német határig, azzal a feltétellel, hogy a német kormány hajlandó legyen átvenni őket és hogy lázadásuknak halálos áldozata ne lett legyen. Az osztrák kormány azonban végül azzal az indokolással, hogy a kancellár áldozatul esett a támadásnak, megsemmisítette az adott *salvus conductum* és elfogta a lázadókat. Dollfuss gyilkosait pedig és egyes fő vezetőket a puccsot követő két héten belül kivégeztette. A lázadók ugyan a vállalatnál azt állították, hogy amikor a *salvus conductum* tárgyalás folyt, a kormány már tudomással bírt Dollfuss haláláról, de úgy látszik, ez a kérdés is az örökre fel nem derítettek közé fog tartozni.

Közben a szabadlábbon levő kormány Rintelen római követet, aki néhány nappal előbb érkezett Bécsbe, szállásáról a hadügyminisztériumba kérte, azután ideiglenes letartóztatásba helyezte, minthogy szerepe gyanúsnak látszott. Rintelen szerepe, akinek nemzeti szocialista összeköttetései évek óta ismeretesek s akit a Németországgal való kibékülés kancellárjának tartottak, tényleg további felderítésre szorul. Nem titok, hogy Dollfuss a múlt év októberében azért küldte Rómába követnek a számára kényelmetlenül gyanús stájer tartományi főnököt, mert ezt a nagyhatalmú és befolyásos politikust távol akarta tartani az országtól és azt remélte, hogy a római környezet befolyása meg fogja változtatni politikai gondolkodását. Rintelen a hadügyminisztériumban számára kijelölt szobájában öngyilkosságot követett el, mellbelötte magát, de minthogy életben maradt, valószínűleg módjában lesz szerepét akár katonai, akár speciális törvényszék előtt tisztázni.

25-én estére tehát a rend Bécsben ismét helyreállott, a lázadók zár alá kerültek, a kormány a keresztényszocialista párt egyik vezérférfiának vezetése alatt ismét működött. Veszedelem nemzetközi komplikációk formájában fenyegette nemcsak Ausztriát, hanem egész Európát. Dollfuss megöletése két nappal azelőtt, hogy a Dúcét meglátogatta volna, Olaszország miniszterelnökét nemcsak mint kormányférfit, hanem személyileg is igen közlelő érintette. Az a veszély pedig, amelyet a nemzeti szocialista lázadás vidéki akciói rejtettek magukban, még sokkal súlyosabbá tette a politikai komplikációt. Néhány napig félőnek látszott, hogy az osztrák fegyveres erő nem lesz elegendő a majdnem egész Karintiára kiterjedő fegyveres lázadás leverésére. Németország állásfoglalása, a németországi osztrák légió és a német sajtó viselkedése bizonytalanak látszott. A birodalmi kormány ugyan teljesen korrektül viselkedett, hiszen Hindenburg elnök az osztrák szövetségi elnöknek, a német külügyminiszter pedig a kormány új fejének rögtön táviratilag fejezte ki részvétét. A bécsi német követet pedig kor-

mánya, azért mert felhatalmazás nélkül közvetített az osztrák lázadók és az osztrák kormány között, még aznap visszahívta. (A diplomácia történetében nem ismerünk precedenst arra, hogy egy diplomata valaha is ennyire elfeledkezett volna magáról és elvesztette volna józan ítéletét arról, mit tehet, mit nem.) Egyes hírek viszont úgy szóltak, hogy az osztrák légió a bajor határon gyülekezik s betörésre készen áll. Kétségtelen az is, hogy a müncheni rádió, továbbá némely német birodalmi lapok viselkedése a puccs órájában nem volt teljesen mentes — legalább is a tapintatlanságtól. Az Ausztriával szomszédos államoknak tehát el kellett készülniük arra, hogy esetleg hosszabb belső harcok fognak dúlni határaik közvetlen közelében. Az első állam, mely erre megadta a megfelelő választ, Olaszország volt. Mussolini parancsára, már csütörtökön, 26-án 4 hadosztály indult az olasz-osztrák határra. Ennek az intézkedésnek a hatása különböző volt az egyes szomszédos országokban. A jelek szerint rokonszenvével legközelebb állott a nemzeti szocialista puccshoz Jugoszlávia. A belgrádi kormányt Párizsból gyanúsították meg azzal, hogy a kárintiai felkelőket fegyverrel látja el és egyáltalában nem zárkózik el azzal a merevséggel az Anschluss elől, amely a francia kormány egy szövetségéhez illenék. Mindenesetre Belgrád elég harciasnak mutatkozott a fegyveres beavatkozás esetére: Csehszlovákia is tett katonai intézkedéseket az osztrák határon.

Magyarország helyzete különösen nem volt könnyű ezekkel az eseményekkel szemben. Olaszországhoz a legszorosabb baráti viszony fűzi, amelynek fenntartását érzelme és értelme egyaránt kívánják és parancsolólag előírják. A Mussolini-Dollfuss-Gömbös római találkozásával megpecsételt hármas baráti egyezmény egész politikai elgondolásának alapvető tétele. Az együttműködés az osztrák kormánnyal Dollfuss kancellár politikájának szellemében szintén olyan rekvizituma a magyar külpolitikának, amely egyaránt alapszik a magyar közvélemény érzelmein és Magyarország helyesen felfogott politikai érdekein. Egyet azonban nem szabad elfelejtenünk s ez az, hogy a békeszerződések maguk sok tekintetben sorsközösséget, legalább is célközösséget teremtettek a Német Birodalom és Magyarország között. Szem előtt kell tartanunk azt is, hogy a Német Birodalom sorsa determinálja Közép-Európa sorsát és kialakulását, minthogy Európa e részének egyik leg súlyosabb faktora. A magyar külpolitika számításaiból nem szabad kihagyni azt a körülményt sem, hogy a hitleri Németország, legalább is gazdasági téren, nagy megértést tanúsított Magyarország iránt és következetes engedményekkel igyekezett a magyar-német áruforgalmat számunkra kedvezően befolyásolni. Az adott körülmények között Magyarország politikája tehát nem lehetett más, mint a legnagyobb határozottsággal kitarítani a római protokoll alapelvei mellett, nem ingadozó hűséget mutatni úgy Olaszország, mint a súlyos helyzetben levő Ausztria iránt, de sem hangban, sem gesztusban vagy tettben semmiféle barátságtalan cselekedetre nem ragadtatni magunkat Németországgal szemben.

A birodalmi kormány a bécsi követ visszahívásával egyidejűen még egy további lépéssel is kifejezésre juttatta, milyen mértékben óhajta most már a normális jószomszédi viszonyt helyreállítani a szomszédos németnyelvű állammal. Hitler kancellár egy július 27-én nyilvánosságra hozott levélben felkérte Papén alkancellárt, tehát a német közélet egyik leg súlyosabb egyéniségét, hogy vállalja a birodalom bécsi képviselőtét és közölte vele, hogy az elnök hozzájárult bécsi követi kinevezéséhez. Ez határozottan barátságos gesztus volt, annak ellenére, hogy két körülmény mégsem tette zavaratalanul kellemessé ezt a kinevezést Ausztria számára. Az egyik körülmény az a tény, hogy a nemzetközi diplomáciai szokásoktól kissé brüszk eltéréssel a birodalmi kormány Papent követté nevezte ki s ezt nyilvánosságra is

hozta, még mielőtt az osztrák kormány előzetes hozzájárulását a kinevezéshez megszerezte volna. A követfogadás joga minden kormány szuverén tényelhatározása és a kormányok bármilyen indokolással kijelenthetik, hogy valamely követi kinevezés nem kellemes számukra. Ezért szokták a kinevezéseket mindaddig titokban tartani, amíg az előzetes puhatolózás után az agrément meg nem jött. A másik körülmény pedig az a tény, hogy, Hitler levele szerint Papén bécsi missziójában nem a külügyi hivatalnak, hanem neki személyesen lesz alávetve. Ettől a kis zavartól eltekintve, egy percig sem látszott kétségesnek az, hogy az osztrák kormány nem fogja Papén visszautasításával véglegesen törésre vinni a dolgot, hanem előzetes tárgyalás után megadja a hozzájárulást az alkancellár bécsi kinevezéséhez. Az időközben — július 30-án, Dollfuss temetése után — megalakult Schuschnigg-kormány augusztus 7-én meg is adta az agrément-t és a birodalom új bécsi követe, akit a rokonszenv, ellenszenv és gyanakvás jeleivel fogadtak Bécsben, 16-án át is nyújtotta megbízólevelét a szövetségi elnöknek.

Az új osztrák kormány ismét a keresztényszocialisták és a Heimwehr közötti egyensúlyon épült fel, amelyben a keresztényszocialisták bizonyultak politikailag erősebbeknek, megtartva a kormány vezetését, míg a közbiztonság legfőbb ellenőrzése a két Heimwehr-vezér: Starhemberg alkancellár és Fey kormánybiztos kezében maradt. A kormányzás alapelvei és alap gondolata továbbra is a meggyilkolt kancellár koncepciójával azonosak maradnak. Talán a belpolitikában lesz valamelyes változás, mert lehetséges, hogy a Schuschnigg-kormány aktívabban fogja keresni a szocialistákkal való kibékülést. Hiszen a nemzeti szocialistákkal való teljes megbékülés, akármilyen kerülő úton történék is, végeredményben egy vagy két nemzeti szocialista miniszternek a felvételét jelentené, ami pedig előbb vagy utóbb azokhoz a nemzetközi bonyodalmakhoz vezetne, amelyekről éppen hogy megmenekült Ausztria. Ma már nem kétséges senki előtt sem, hogy a Hitler-kormány nem fogja az Anschlusst erőszakolni, sőt minden erejével azon lesz, hogy az anchlussista mozgalmat letörje. Ennek bizonyítékaként — bár az osztrák kormány a Papennek megadott agrément-t, nagyon bölcsen, nem tette függővé előzetes politikai feltételektől — a birodalmi kormány az osztrák nemzeti szocialista párt müncheni direktóriumát feloszlatta, a veszedelmesebb agitátorokat, mint Habichtot és Frauenfeldet állásukból elmozdította, az osztrák légiót Dél-Bajorországból Észak-Bajorországba helyezte át és feloszlátására is megteremtette a kezdeményeket. Annak a politikai békének az útjai tehát, amelynek, ha az ezekben az intézkedésekben jelentkező szellem és politikai bölcsesség vezette volna a birodalmat másfél évvel ezelőtt, már akkor meg kellett volna vetni az alapjait, most egyengetve látszanak. Hogy létre lehet-e ezt tényleg hozni, és lehet-e az osztrák kérdést az ellentétes érdekek labirintusából kiemelve megoldani, ez ma még olyan kérdésnek látszik, amelyre, prófétai képesség nélkül, senki sem adhat komoly választ. Kérdéses az is, vajjon szó lehet-e Ausztriában egy népszavazásról, amely, ha a szocialistákkal valamilyen megegyezés létrejöhet, a mai kormányzat bizonyos mértékig megerősítené. Schuschnigg kancellár egyik nyilatkozatában ilyen szavazásra tett célzást: nagyon kétséges azonban, hogy kormányzati programmá válhatik-e ez a ma még kockázatosnak látszó elgondolás.

Külpolitikailag az osztrák-magyar viszony érzelmi és értelmi megerősítéséhez egészen rendkívüli mértékben járult hozzá a kancellár-közoktatásügyi miniszter ama szerencsés és tapintatos elgondolásával, hogy első látogatása Szegedre, az Ember Tragédiája szabadtéri előadására vezette a magyar zseni — a magyar írói és a magyar rendezői zseni — ünneplésére. A Burgtheateri előadás után Ausztria kancellárjának — akinek a cseleke-

deteire a nyugati művelt világ politikai okokból figyel — e gesztusa egészen különös mértékben hívta fel a figyelmet Madách Imre nagy alkotására. Schuschnigg kancellárnak Gömbös miniszterelnökkel folytatott budapesti tanácskozásai rövid idő alatt arra a megnyugtató megállapításra vezettek, hogy az osztrák és magyar politika továbbra is párhuzamosan fut és Dollfuss szellemében fejlődik.

Schuschnigg kancellár ugyan legitimista hírében áll, de úgy látszik, túlságosan okos és világosfejű ember arra, hogy — éppen, mert jó legitimista és nem kalandorpolitikus — ezt az elgondolást egy korai vagy nem időszerű politikai kísérlettel végleges sírjába fektesse. A legitim megoldás kierőszakolására vagy diplomáciai sikerére a mai körülmények között, a mai Európában semmi kilátás nincs. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezt a különösen tiszta magyar alkotmányjogi szempontból, de politikailag is értékes elgondolást szabad legyen akár Magyarországnak, akár Ausztriának végleg elejtenie.

Schuschnigg kancellárnak Mussolinival folytatott firenzei megbeszélése megnyugtatóan pecsételte meg a nagy olasz birodalom és a kicsiny, de önérzetes és függetlenségéért küzdő Ausztria viszonyát. A kiadott kommunikéből nyilvánvaló, hogy az államférfiak—valószínűleg a párizsi és londoni kormányokkal egyetértésben — keresik a módját annak, hogy lehetne Ausztria függetlenségét minden megtámadtatás ellen intézményesen biztosítani. Ezenkívül konstatálhatták a római protokollumok megnyugtató működését és azt, hogy érdemes azok hatáskörét kiépíteni. Hogy vájjon ez azt jelenti-e, amit egyes kommentárok hozzáfűznek: új államok csatlakozását, az nyilván attól függ» vájjon a csatlakozó államokban megvan-e az elhatározás, hogy beilleszkedjenek azokba a keretekbe, melyeket a protokollok előírnak és elfogadják-e a „reális feltételeket“, amelyektől a római jegyzőkönyvek aláírói a további csatlakozást függővé tették.

ALIG EGY HÉTTEL Ausztria kancellárjának tragikus halála után a német birodalom elvesztette elnökét, azt a nagy egyéniséget, aki 20 éven át a németység legtündöklőbb reprezentánsának, legnagyobb hadvezérének és államférfiának bizonyult. Hindenburg tábornagynak, a németység nagy jellemtulajdonságai e tökéletes megtestesítőjének 1934 augusztus 2-án — 87. évében — végelgyengülésben bekövetkezett halála nemcsak az egész német népet borította gyászba, hanem bebizonyította, hogy az emberileg nagy egyéniség feletti gyászában az egész művelt világ osztozódik. Ha visszaemlékezünk azokra a támadásokra, amelyekben az agg tábornagy mindig egyenlően tiszteletreméltó, higgadt és bölcs egyéniségét a volt szövetségesek — elsősorban Franciaország — lapjainak kórusa részesítette, amikor először jelölték a birodalmi elnökségre, és ezeket összehasonlítjuk a most elhangzott tiszteletnyilatkozatokkal, ezen a különbségen lemérhetjük a politikai előítéletnek, a rosszindulatnak és együgyűségnek azt a fokát, amellyel Németország volt ellenfeleinek egyike-másika 15 éven át állandóan hamisan, megértés nélkül kezelte a német nép és a Német Birodalom ügyeit.

A nagy Reichspräsident halála felvetette az utódlás kérdését, ennek minden súlyos politikai konzekvenciájával. A ma még formailag érvényben levő weimari alkotmánynak két évvel ezelőtt novelláris úton létrejött egyik szakasza a Reichspräsident halála vagy akadályoztatása esetére az elnökséget ideiglenesen a birodalmi törvényszék elnökére ruházta. Ezt a javaslatot annak idején a nemzeti szocialisták terjesztették be, de ma, amióta hatalomra jutottak, már nem felelt meg elgondolásuknak. Minden jel arra mutatott, hogy Hitler maga fog a birodalmi elnök helyére lépni és hogy átalakítja az alkotmányt a Washington-féle alkotmányok mintájára. Tekintettel azonban

arra, hogy a birodalomban a nemzeti szocialista vezér legfőbb elhatározásának semmiféle korlátja nincs, — nem úgy, mint az Egyesült Államokban, ahol a kongresszus az elnök hatalmát igen hatásosan tudja korlátozni — a Hitler által választott megoldás, amely az elnöki hatalmat őrá, a kancellárra ruházza, sokkal jelentékenyebb hatalomösszesítést jelent, mint amilyen a Washington-féle elnöki hatalom. Sőt hozzáfűzhetjük, hogy a római cészárok óta nem igen volt uralkodó vagy államférfi kezében egy ország, egy nagy birodalom felett rendelkező oly hatalom egyesítve, mint amellyel ma Hitler Adolf, a Reichsführer, Reichskanzler rendelkezik. Belső, szinte vallásos meggyőződése szerint csakis a német nép javára fogja gyakorolni ezt a lenyűgöző felelősségű óriási hatalmat. De a kancellár maga is érezte annak szükségét, hogy a kormány e rendeletével végbement alkotmányváltozást a német nép szavazata alá bocsássa és ezért augusztus 19-ére népszavazást rendeltek el afelett, vajjon a választók helyeslik-e a törvényt, azt, amellyel a kancellári és az elnöki hatalom Hitler kezében egyesített — igen vagy nem? A szavazás eredménye percig sem volt kétséges. Hitlernek ma is olyan szuggesztív hatalma van a német nép tömegeire, amely benne látja megmentőjét, hogy ezt megingatni semmiféle belső politikai krízis, még a Röhm-puccs és annak leverése sem bírta. A nagy propaganda ellenére a szavazásnál a törvényjavaslat nem kapott ugyan több „igent“, mint a múlt novemberi szavazásnál, amikor az a kérdés került eldöntésre a választók előtt, hogy helyeslik-e a birodalom kilépését a Népszövetségből, a küzdelmet a birodalom egyenjogúságáért. Nyilvánvaló, hogy emellett a német nép létérdekét érintő és érzelmileg a németiségre nagy hatást tevő elhatározás mellett sokkal nagyobb tömegnek kellett megnyilatkoznia, mint a mellett az alkotmányjogi kérdés mellett, helyeslik-e a két legmagasabb közjogi pozíciónak egy kézben való egyesítését. A 45,900.000 választó közül tényleg nem 40 millió felelt igennel, mint novemberben, hanem csupán 38,200.000. A leszavazott 43 és fél millió közül kb. 4 és egynegyed millió nemmel felelt, közel 900.000 szavazat pedig érvénytelen volt. Arányszámokban kifejezve, az összes szavazásra jogosultak 84.3%-a szavazott igennel, a többi 15.7% vagy tartózkodott a szavazástól vagy nemmel szavazott vagy érvénytelen szavazatot adott le. Ez határozott oppozíciót jelent, de nem olyat, amely azt mutatná, hogy a német nép egysége ne lenne teljesen Hitler mellett. A birodalom népe bízik benne és tőle várja a folyton tornyosuló gazdasági nehézségek leküzdését, a birodalom kiemelését mai aggasztó izoláltságából és végül politikai és katonai egyenjogúságának megszerzését. Aziránt sincs semmi kétség, hogy a kancellár maga az ihletett ember önbizalmával hisz missziója teljes sikerében. A következő tél, amely a csökkenő export mellett mindig nehezebbé teszi a szükséges nyersanyagok beszerzését és amely egy sorozat politikai problémát is fel fog vetni, valószínűleg választ ad a Német Birodalom sorsára nézve és determinálni fogja a birodalom helyét a legközelebbi jövőben.

OTTLIK GYÖRGY